

מידות הראיה

ליקוטי בירורי הדרכות מידות חינוכיות לכל נפש ולבני עליה

מאת הרב ר' אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

מהדורה בלתי מוגהת

2.....	בפתח המידות.....
2.....	אל המידות.....
2.....	אהבה.....
5.....	אמונה.....
11.....	ברית.....
12.....	גאווה.....
14.....	דבקות.....
15.....	העלאת ניצוצות.....
17.....	חופש.....
17.....	יראה.....
22.....	כבוד.....
23.....	כעס.....
24.....	סבלנות.....
24.....	ענוה.....
25.....	פחדנות.....
27.....	צדקות.....
27.....	צניעות.....
27.....	רצון.....
28.....	תוכחה.....
28.....	תיקון.....

בפתח המידות

דור לדור ישבח תמימות מעשה ד' וברכת תורת חסדו, מופיעה ומתגלה בזה מסכת פרקי המידות החינוכיות הנפשיות והמעשיות, אשר מתוך שפעת הקודש של אוירא דכיא וקדישא, בעליית משגב מאורה של תורה ורוממות תפארת עוזה ונצח הודה, אל הנהלת עם ד' ונחלתו ממבחר המקום בפתחון מעיני הישועה מבחיר צדיקיא* מצטרפת בזה, עם ההופעה המחודשת של מוסר אבינו אאמו"ר הרב זצ"ל, ומשכללת אתה ברכת הזכות העליונה של שפעת פרקי המידות ההדרכות הקדושות האלה בערכיהם היחיד והציבוריים לאחדות קודשא-בריך-הוא אורייתא וישראל, אשר מי כעמנו גוי אחר בארץ, ומתוכה בשיבת שבותנו וחזרת שכינתנו פורחת צומחת קוממת ועולה הופעת מעשה ד' הגדול והנורא, אשר פקד את עמו והשיבהו אל נוהו בהארת כל אורו וישעו, במלוא קידוש שמו הנישא וכל תקף עוזו ותפארתו והארת האדרת תורתו ותקומת חינויותו בעיר אלהינו והר קדשו, ומתוכה לכל מרחב ארצנו לעיני כל אפסי ארץ, כי זכר והקים בריתו לתשועת עולמים.
צבי יהודה הכהן קוק כוח אדר כי-תשא.
* ע' תרגום ישעיה יב ג.

אל המידות

.k

זיכוך המידות בדרך הדעת הוא קודם לזיכוכן בדרך הרגש, כי אם לא ידע מה טוב ומה רע, איכה ירגיש לקנות את הטוב בטבע של קנין ולהרחיק את הרע שבנטיה הטבעית אחר ההרגל.

.p

כל מרה טובה יש לה חסרונות הבאים עמה, וזו היא העבודה השלימה להוציא לאור-עולם את המידות הטובות מנוקות מכל סיגי החסרונות שלהן.

אהבה

.k

האהבה צריכה להיות מלאה בלב לכל.

.p

אהבת כל המעשים כולם א) היא קודמת לכל, אח"כ אהבת כל האדם, אחריה אהבת ישראל, שהיא כוללת הכל, שעתידין ישראל לתקן את כל המעשים כולם. וכל אהבות אלה הם אהבות מעשיות, לאהוב אותם לעשות להם טובה ולגרום להם עילוי, ונעלה על כולן אהבת ד', שהיא אהבה שכפועל, אינה גוררת בעצמותה שום דבר, כי-אם מה שהלב מלא ממנה זה הוא האושר היותר נשגב.

.c

אי-אפשר שלא לאהוב את ד', ואי-אפשר שלא יצמיח כוח אהבה מתוקה ומוכרחת זאת צמח מעשי. לאהוב לפעול בפועל ובמעשה כל המתרחש לטוב ביחש להשגת אור ד'. אי-אפשר שלא לאהוב את התורה והמצוות, שהן כ"כ קשורות בטוב ד'. אי-אפשר שלא לאהוב את היושר ואת הצדק, את הסדר הטוב והמעולה המסבב טוב לכל, שהוא קשור יפה באמתת המציאות וברעיון הלב כיחש המעולה שלפי גדלו ותפארתו אנו

קוראים אותו ומתגלה בו חפץ ד', מה שהוא נעלה מכל זה, ומיוחד מכל זה, ומרוה נעימות לנשמת כל חי יותר מכל מה שכל רעיון יוכל להתנשא. ואי-אפשר שלא להתמלא אהבה לכל בריה, שהרי שפע אור ד' בכל הוא מאיר, והכל הוא התגלות חמידת נועם ד', חסד ד' מלאה הארץ ב).

ז.

שלהבת אש הקודש של אהבת ד' הלא בתוך הנשמה היא תמיד בוערת היא, מחממת היא את הרוח, מאירה היא את החיים, וענוגיה אין להם סוף, אין מידה מתארת את נועמם ומתקם. ומה אכזרי הוא האדם על עצמו, שהוא משתקע במחשכי החיים, מטריד עצמו בחשבונות רבים ג), ואת חי החיים, את עדן יסוד החיים הוא משכיח מלבבו, ובשביל כך אין לו חלק בו ד), והרי הוא הולך שחוח, מתגרת יד החומריות הגסה המתגברת עליו, באין אור ואין זוהר. אמנם דבר זה נגד כל טבע הנפש ונגד טבע ההויה כולה הוא. חסד עליון מוכרח הוא להתפרץ, ממסגרותיו, וקדושת החיים תסלול נתיבות לשפעת העדן להופיע בכל שלל צבעיו ה), ובכל רעם הדר גבורותיו ו). עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו ז).

ח.

אהבת הבריות צריכה להיות חיה בלב ובנשמה, אהבת כל האדם ביחוד. ואהבת כל העמים כולם ח), חפץ עליונים ותקומתם הרוחנית והחמרית, והשנאה צריכה להיות רק על הרשעה והזוהמא שבעולם. אי-אפשר כלל לבא לידי רום-הרוח של "הודו לדי' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו" ח*) בלא אהבה פנימית, מעמקי לב ונפש, להיטיב לעמים כולם, לשפר את קניניהם, לאשר את חייהם. תכונה זו היא שמסגלת את רוחא דמלכא משיחא ט) לחול על ישראל. בכל מקום שאנו מוצאים רמזי שנאה י), הרינו יודעים ברור שהכונה רק על הרשעה, שהיא מרתקת בחזקה את האיגוד של עמים רבים, גם בהוה וביחוד בימים מקדם שהיתה זוהמת העולם יותר מסואבת יא). אבל עלינו לדעת כי נקודת חיים, אור וקודש, תמיד לא זזה מהצלם האלהי שנחנן בו האדם בכללו, וחוננו בו כל עם ולשון, כל אחד לפי ערכו, וגרעין קודש זה ירומם את הכל. ומתוך נקודת-חיים זו אנו חפצים את העילוי הגמור שיחול בעולם, את אור הצדק והמישרים, המתאחד עם ההוד והתפארת, עם הגבורה והנצח, והשלמת היצור כולו, והאדם וכל אגפיו בתחילה. ואת הנשמה הפנימית המונחת בעומק הדעת של כנסת ישראל, שברוח ד' עלינו הננו הולכים ומעוררים אותה לחיים מעשיים ורוחניים.

י.

מידת האהבה השרויה בנשמת הצדיקים היא כוללת את כל הברואים כולם, ואינה מוציאה מן הכלל שום דבר ולא עם ולשון, ואפילו עמלק אינו נמחה כי-אם מתחת השמים יב), אבל ע"י הזיכוך מתעלה הוא לשורש הטוב יג), אשר הוא מעל לשמים יד), ונכלל הכל באהבה העליונה טו), אלא שצריך כוח גדול וטהרה עצומה ליחוד נשגב זה.

יא.

כשיש על האהבה מניעות וסתירות. בין מן הטבע בין מן התורה, היא מזדככת יותר עד שהיא מתעלה לעצם האהבה האלהית, שבראה כל היצורים, שהיא מחיה אותם בכל עת.

יב.

אע"פ שלפעמים אהבת הבריות מקפת היא את הכל, ונכנס גם רשע בכלל האהבה, אין זה מגרע כלל משנאת הרע, אדרבא היא מחזקת אותה. שהרי ודאי לא מצד הרשעות של הרע הוא נכנס בכלל האהבה, אלא מצד חלק הטוב שבו, שהאהבה אומרת שהוא נמצא בכל מקום, וכיון שמפרידים את חלק הטוב

לאהבה אותו, נשארה השנאה לחלק הרע מפולשת וגמורה טז).

6.

אדם נשחת ראוי לשנאתו רק מצד חסרונו, אבל מצד עצם צלם-אלהים שלו ראוי להוקירו באהבה, גם לדעת שמציאות יקרת ערכו היא יותר עצמית לו ממציאות מקריו הפחותים. ע"כ קריעת ע"ה כדג היא דווקא מגבו יז), ולא מצד פניו שבהם אור הצלם.

א.

אהבת הבריות צריכה טיפול מרובה, להרחיבה ברוחב הראוי לה, נגד השטחיות הנראה בסקירה הראשונה ע"י שימוש שאינו כל צרכו, מצד התורה ומצד המוסר המנהגי, כאילו יש נגודים ולפחות שויון-נפש לאהבה זו, שהיא צריכה להתמלא תמיד בכל חדרי הנפש. המעמד היותר עליון באהבת הבריות צריכה לקחת אהבת האדם, והיא צריכה להתפשט על כל האדם כולו, למרות כל שינויי דעות דתות ואמונות, ולמרות כל החילוקים של הגזעים והאקלימים, נכון הדבר לרדת לסוף דעתם של העמים והקיבוצים השונים, כמה שאפשר ללמוד את אופיים ואת תכונותיהם, למען דעת איך לבסס את האהבה האנושית על יסודות המתקרבים למעשה. כי רק על נפש עשירה באהבת הבריות ואהבת אדם תוכל אהבת האומה להתנשא בגאון אצילותה וגדולתה הרוחנית והמעשית. וצרות-העין הגורמת לראות בכל מה שחוץ לגבול האומה המיוחדת, אפילו אם הוא חוץ לגבול ישראל, רק כיעור וטומאה, היא מהמחשכים הנוראים שגורמים הריסה כללית לכל בניו הטוב הרוחני, שכל נפש עדינה מצפה לאורו.

א.

צריכים ליסר את עצמו לאהבת-הבריות וביחוד לאהבת המעולים שבבני-אדם, החכמים, הגבורים, המשוררים והאמנים, העסקנים, צריכים להכיר את אור הטוב שבמצוינים שבבני-אדם, שעל-ידם אור ד' מתפשט בעולם, בין כשהם מכירים את ערך משלחתם ובין כשאינם מכירים אותו.

ב.

מי יוכל לעצר את אור האהבה האלהית העליונה, ההולכת ומפעמת בלבם של שרידים יח), חסידי-קודש ישרי-לבב. כרוח צח מלא בשמי עדן, ועם זה סוער והומה כהמות ים לגליו, תסער הנשמה מרוב רחבת תענוג זיו נועם עליון, וחשק-עדני-עדנים זה מגדיל ומרחיב את כל התכונות הרוחניות והמידות הנפשיות, וכל נשמה מתקדשת. כל אשר לו מגע רחוק לאור זיו נשמות קודש של גבורי-אל אלו, הרי זה מתעלה. כל התורה, המוסר, המצוה, המעשה והתלמוד, הם באים לפנות את מכשולי הדרכים. שתוכל אהבת עולמי-עולמים זאת להתפשט, להתרחב על כל ככרי החיים על כל מרחביהם. וענפיהם הרבים של שרשי אהבת קדשי-קדשים אלה, הם כל מידות טובות וישרות פרטיות וכלליות, אישיות וחברתיות, עד כדי שפיטת תבל בצדק ולאומים במישרים.

א) המעשים - כל המעשים כל הברואים, בתפילת ראש-השנה ויום הכפורים. רבון כל המעשים. כברכת ישתבח. מידות ישראל יבמות עט. דברים-רבה פ"ג. מרחם על הבריות ביצה לב : בריות טובות ברכות מג.

ב) תהלים לג ה.

ג) קהלת ז כט.

ד) ע' סנהדרין פ"י מ"א.

ה) ע' שופטים ה ל.

ו) ע' איוב כו יד. תהלים קמה יכ.

- ז) ישעיה סד ג.
- ח) שערי הקדושה ח"א שער ה' יאהב כל הבריות ואפילו גויים. ע' ויקרא רבה פ"ו תגידו אלהותי לאוה"ע.
- ט) ע' תקוני זוהר ל.
- י) שבת פט.
- יא) ע' אורות, המלחמה ח, אורות ישראל ב א.
- יב) שמות יז יד. דברים כה יט.
- יג) ע' אורות ישראל א ר.
- יד) ע' תהלים קח, זהר כראשית ריט.
- טו) שבראה כל היצורים ומחיה אותם בכל עת.
- טז) ע' תוס' פסחים קיג: ד"ה שראה.
- יז) פסחים מט.
- יח) יואל ג ה, סנהדרין צה.

אמונה

- א.**
- החינוך הפשוט מתחיל משבא הילד לכלל איזו הכרה, והחינוך המדעי מתחיל משיצא לאויר העולם, והאמוני מההתחלה היצרית, והתקדשתם והייתם קדושים א).
- ב.**
- כל בהירות באה מתוך אמונה, ואמונה מורכבת בהתחלתה מתוך מזג של יראה ואהבה. והנשמה בפנימיותה מרגשת היא שאמונה יראה ואהבה מיסודם הנם פונים רק אל העניין האלהי, וכל מה שישנם מידות הללו כלפי ענינים זולתיים אינם כי-אם ע"י איזו הארה של הניצוץ האלהי המגיע שמה.
- ג.**
- האמונה האלהית היא המחשבה היותר עליונה, שמתוך גבהה היא משתפלת בכל השדרות, גם היותר שפלות, ובכל דרגה ושדרה היא מתארת כפי ערכה. המתחכמים להיות קטני אמונה מגביהים את רוחם מהשדרה הנמוכה הם יוצאים ומתפרצים ואין הציור של אמונת אלהים בקטנותו ראוי להם, ובגדלותו אינם עלולים לקבלו, והרי הם קלועים בקלע הרעיונות הסותרים, עד אשר יבא עזרם מקודש.
- ד.**
- מי שאור האמונה מתגלה עליו בטהרתו הוא אוהב את כל הבריות כולם בלא שום שיור כלל, וכל מעינו הוא בעליתם ותיקונם, והדרכים של תקונם נעשים מלאים מוסר ויושר לפי רוב הופעת האמונה שבלבו.
- ה.**
- האמונה האלהית היא הקרקע שכל טוב החיים ממנה פורה. כשם שתורת הקרקע מעשרת את הבעלים, שחשב העולם כולו שהם עומדים במדרגה היותר ירודה א*) בחיי הכלכלה, האיכרים, כן תורת האמונה תאשר אושר גדול ומפותח את כל ההמון כולו הקשור בקשר תום האמונה, ע"י מה שיראו להם את העושר הגדול שבאוצריה, ומה שהיה מוכן לעשירי-הרוח בכל דור ודור. יהיה מוכן ומבורר לכל נפש, אחרי שכבר עברו תקופות המכשירות בקניניהן הרוחניים את המדע האמוני, שיצא לאור בכל הדר בירורו.
- ו.**

בכל ההשכלות וכל הפילוסופיות האלהיות הננו רואים רק הרחבה של הנקודה הפנימית של חוש האמונה, ויראת-שמים הברורה הטבעית, שכדי להרחיב את גבוליה, לפתח את הכוח האצור בה. דרושים כל סעיפי הלימודים, בין המעשיים בין העיוניים, השכליים וההרגשיים. ע"כ בזאת תלויה היא ההצלחה של הלימודים. כשהם מקושרים יפה להנקודה החיה הפנימית הטבעית לנשמת האדם, והמאירה באור חיים אמיצים בנשמה הישראלית ביחוד, היא נקודת קדושת האמונה האלהית, יסוד יראת ד' באמת, מתוך שאיפת חיים פנימיים, מתוך הרגשה ערה וזהה, אדירה ומכוננה בכל חוקי החיים היותר עזיזים, שכל הנשמה כולה בכל חושיה, כוחותיה, אורותיה ונטיותיה, קשורים וקבועים בה.

5.

האמונה הטבעית עם מה שיש בה מהעז הטבעי והרעננות של האומץ, היא צריכה להיות חוזרת ונשתלת בשדה משר ברכו ד' ביסוד-התורה, ותעשה כולה אמונה תורית. אז היא עם כל עזה ואמצה מזדככת ומתעלה, ועומדת לעלות תמיד מעלה מעלה בטוהר ונקיון, ובאותו העז והאומץ שהם מתכפלים יותר ויותר מפני הטוהר והבהירות האלהית ההולכת ומופעת על יסוד האמונה, בחירותה החפשית, מאורה של תורת ד' תמימה משיבת נפש. ח, בחסידות פנימית כלולה היא הארת האמונה הטבעית, אור אלהים המפעם בנשמה בכוחו הגדול מצד עצמו, חוץ ממה שהוא מואר מאורה של תורה, של מורשת אבות וקבלה, הולכת היא הקבלה ומלוח את אור האמונה העליונה, שומרת אותה משגיאות ומישרת את דרכה, נר לרגלי דברך ואור לנתיבתי ב).

6.

האמונה הגדולה כשהיא מזרחת אורה על הנשמה, כל העולם מתמלא אורה על ידה. יכולת כללית גדולה, כוח כביר ונשגב מופיע בנשמת קדוש-ד' הדבק בחיי אל חי- העולמים. כשם שהיכולת והגבורה מצטירת בתחילה בדמיון הקודש, ככה הולכת היא ומתעלה בשכל ובפועל עד "ותגזר אומר ויקם לך" ג).

7.

האמונה האלהית הגדולה אשר בלב ישראל, אין לה ערך ולא דוגמה ולא משל, ואפילו האפיקורסות הישראלית היא מלאה אמונה וקדושה. הרבה יותר מכל האמונות של כל הגויים כולם. ואע"פ שהיא מבטאת דברים של קלות-ראש ושל כפירה, בתוכיות הנשמה יש אור-אלהים של דבקות ושל צמאון לאלהים חיים אל אלהי ישראל עד לכדי מסירות-נפש. "וירח את ריח בגדיו, אל תקרי בגדיו אלא בוגדיו ד', כגון יקים איש צרורות ה) ויוסי משותא" ו). שהראו את הצפון בלבבם במסירות-נפש נפלאה, ומה שהיה בסוף היה ג"כ בתחילה, אלא שכסה אותו הזוהמא החיצונה, שבאה מהשפעתם המסואבה של הגויים, אשה לא ידעו את ד' ובשמו לא קראו, אשר אכלו את יעקב ואת נוהו השמו ז), לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא, וישראל שבט נחלתו ד' צבאות שמו ח).

8.

אותה השקפת-העולם שתהיה גלויה לכל לעתיד לבא, כשיתחדש העולם ויצא מארורו, כשמשתחרר בחירות שלימה, שאין בה שום דופי, היא באמת השקפת-העולם הישראלית גם עכשו. ומתוך שהיא קדומה בזמן, אין העולם מסוגל לה, לפיכך היא מתקיימת רק בכוח הגדול של האמונה השלימה, שמתגלה בדבר נשגב שגם בלא ידיעה ברורה, רק בחוש רוחני סמוי מן העין ודק מאד. מכירים בו הלבבות, וההמון הגדול, שחושו הטבעי הוא מקרבו איתן, מקושר הוא באמונת אומן וחי בה חיים עצמיים כבירים, ונבונים-לב הולכים סחור סחור וטועמים בכל עת ובכל שעה נטיפות קטנות מאותו המתק הגדול של הנועם העליון אשר לאור עולם של עתיד, והוא הוא נועם ד' המתבקש בכל שכלול של קדושה, מיסוד תפלתו של משה ט)

בשכלול המשכן, ויהי נועם ד' עלינו, ומעשה ידינו כוננה עלינו, ומעשה ידינו כוננהו.

יב.

לא פחות ממה שהאמונה האלהית מתלבשת בתארים רווי דמיון פראי, מצד המציאות הממשית היורדת ונגלמת כשהיא באה להכרתנו, הרי היא מתלבשת ג"כ בתארים של מידות כאלה, שהמוסר החפשי מוצא בהם פגמים, והפגמים הללו בעצמם הם מעלים אותנו לחשוב גבוה גבוה, לכל שדרה מוסרית מוגבלת, כמו שתארי המציאות המגושמת מרימים אותנו ממעל לכל שלילה והגדרה.

יג.

האמונה האלהית וכל סגולותיה צריכה היא להשתחרר מכל קליפותיה, ולעמד חיה בזריחת אור קרניה, המאירים את כל העולם מזיו הררם.

יד.

כמה פעמים צריכים לכפור בדמיונות, כדי שיהיה עומד על מצב שלם באמונה. ולפעמים לא יוכל להעמיד בקרבו את מצב האמונה אם לא שילביש אותה בדמיונות, ומשקל זה מסור ללב חכם אשר ידע עת ומשפט (י) לקרב ולרחק.

16.

האמונה בטהרתה על ידי אפשרות של כפירה (יא).

56.

אמונה בטהרתה על-ידי כפירה בכל הבל ורשע.

57.

האמונה בה בעצמה סיגים מזיקים, אשר תטהר בכור המוסר והדעת, ואז תתגלה בטהרתה.

יח.

האמונה היא טהורה כשהיא מלאה רגש פנימי בלי אונאה עצמית, בלא פניות זרות. ואע"פ שאינה כ"כ רחבה בהשכלה אינה מעכבת. ומ"מ כל מי שחונן בשכל לא יוכל להסתפק בלא הגיון שכלי, ואצלו לא תקום תמימות האמונה כי-אם כשתתחבר עם אור הדעת, ואם ימאס זה את הדעת (יב) תהיה אמונתו מלאה תוך ומרמה (יג).

61.

הצד החיצון שבאמונה יש שהוא מתגלה בצורה נלעגה, ומ"מ אור ד' שוכן בה. מקומות נלעגים למראה עיני אדם ישנם בכל הטבע והמציאות, אבל אין הלעג בא כי-אם מקוצר ראות וממיעוט ההשגה של השיגוב שיש בכל דבר קטן וגדול יחד.

כ.

כשאדם, בין יחיד בין ציבור, חושב בדבר האמונה, מצייר לו את הדרכים, שעל ידם תודע האמונה, ע"פ כשרונו וציורו, כשהוא עומד במצב נמוך, שדמיונו מלא רעיונות בדים, מצטייר לו אופן הברור ג"כ ע"פ מידה זו, ויוכל להיות שיהיה עצם התוכן של האמונה זך ועדין, והדרכים שהמאמין מצייר שעל ידם יודע, חשוכים ומלאים סיגים של דמיון נתעה, ואין הציור של הדרכים פוגם כלל את גוף האמונה. כשהאדם מתעלה, ג"כ בין ביחודו בין בקבוצו, הרי הדעה המזוקקת תובעת ממנו את התפקיד של זיקוק הדרכים, שעל ידם מתבררת האמונה, ואם באמת האדם כבר ראוי לקשר את תוכן אמונתו בקישור של

דרכים עדינים, ודרכי בירור מלאים אורה וזיו של אמת, אז כל החידושים שעל הדרך של אופני הבירור אשר לאמונה לא יזיקו כלל לגוף האמונה, ואדרבה עוד יבססוה, ויעמיקו אותה. אבל אם באמת הוא איננו ראוי עדיין לקבל את הדרכים היותר עליונים ויותר מזוככים, אז תביא לו הבקורת של הדרכים, שעל ידם האמונה מתבררת, צרה גדולה חשכה ומארה, וההרגשה הישרה תביא אותו למעמד נפשי כזה, שימצא את עצמו מאושר בהמנעו מחקור על הדרכים איך נתבררה האמונה, ויסמוך בתמימות על מורשת אבות.

כא.

אדם אובד הוא הכופר, חייו אינם חיים, כיון שאין אידיאל במציאות הכללית, לפי מעמדו הנפשי, שוב אין אפשרות לזיק של אידיאליות פנימית אמיתית שתהיה מושרשת בקרבו, וחיים בלא אידיאל מושרש בעומקם הרי הם גרועים מחיי בהמה. ועל כן מי שמטהר נפשו, ומעמיד את סכום חייו על התוכן האידיאלי הראוי באמת לאדם ישר לחשוק ירק בו, ימצא מיד את נטיתו החזקה אל האמונה, והשעשוע העליון של אור אלהים יחייהו, וממילא ירצה להצביע את הצבע של חייו, שהם המעשים וההתנהגות החיצונית, ע"פ אותו העניין המתאים אל החשק האידיאלי הפנימי, ובעצמו ידור נדרים ויסכים הסכמות לסמן בהם חייו בסימנים של זיקוק אלהי, וק"ו שישמח מאד בכל הנדרים הכלליים, שהם כל מסורת האבות, בזיקוקם העממי הכללי לצור משגבם ואלהי חשקם ותשוקתם. ובירור דעה עליונה וטהורה זו תנצח את העולם כולו ביפעתה, וכל היצורים יתנו כבוד לשם ד', ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונו בלבב שלם, כי המלכות שלך היא, ולעולמי עד תמלוך בכבוד, ככתוב בתורתך ד' ימלוך לעולם ועד.

כב.

כל המצות כולן הן ציורי האמונה. באות הן מתוך עומק האמונה (יד), ומתוך מה שהאמונה האלהית, בעליונותה המופלגה, מחייבת במהלכי החיים. כל מצוה וסעיפיה בהעשותם מציינים הם בחיים הנפשיים והעולמיים את הראוי להצטייר מצד עומק האמת של אמונת אלהים. וכל העברה, כשלוך ורפיון אשר למצוה, הרי היא מציירת, בחיים ובעולם גת ההיפוך הגמור ממה שהאמונה האלהית ברום אמתתה מחייבת. בין שיהיה כוח אותה השלשלת ידוע או בלתי ידוע לעושה, הפעולה היא נפעלת, והעז האלהי מתגדל בעבודה התורית שבאה מהסתעפות האמונה, ונופל ונימק בביטול העבודה ועזיבתה. התרבות של קדושת ישראל הפנימית מרחיבה את הגבול של ההרגשה אשר לאמת עליונה זו, ואהבת תורה ומצות ויראת שמים ויראת חטא מתגדלת. כל מה שהידעה התורית בעומק עומקה מתרבה בעולם, כל מה שרזי תורה מתבארים בעולם וכל מה שקדושת העבודה הטהורה מתאדרת. ההגיון הקדוש שלמעלה מכל הגיון חול מעורר הוא את נימי הכנור אשר לנשמת אלהים שבאדם ושבעולם, והעינים רואות כראיה בהירה את הגודל את האמת של האמונה, המתפשטת בכל התורה, בכתבה ובמסורותיה, ואפילו במנהגי ישראל שהם גם-כן תורה טו).

כג.

את כל המעלות היותר עליונות, בין המחשבתיות בין ההרגשיות, וגם המעשיות, צריך לקשרן בקשר של האמונה הפשוטה הקודמת בתמותה בלב נימי הילדות, שבתמציתה הפנימית היא יותר נשגבה מכל מה שנלמד ונהגה.

כד.

באין הכרות של אמונה אין מקום לשום קנין מקניני החיים והתרבות האנושיים, ובגודל ההכרה בהכרחם של הקנינים הללו בארחות החיים מתבססת האמונה,

כה.

שני דברים טז) צריכים להתברר כדי לעמוד על אפיה של האמונה, המחזירה את הוד החיים למקומו : א' האמת האלהית, ב' הצורך הגדול שיש להכלל והפרט בידיעת אמת זאת.

כ.

גם אילו הבקורת בעניני האמונה תהיה צדיקה במשפטה, ביחש לחיצוניות המחזה, לסדרי המאורעות וגופי המעשים, תהיה תמצית המשפט שהיא מוציאה משפט מעוקל יז) כי דוקא ע"י לבוש הקבלה והאמונה הפשוטה תתגלה התמצית האמיתית שהיא צורת החיים הפנימיים. הצדיקים הגדולים, שהם החכמים היותר מעולים, ישיגו התמצית הפנימית של האמונה, שהיא המתגלה ע"י לבושי ההגדרות והמסורת היותר פשוטה, ע"י התעמקות ידיעתם בסדרי הבקורת, ואז הם מחיים את הלב באור החיים של חכמתם וממלאים את העולם כולו אמת ואמונה וחסד עליון.

כז.

מה שיש בספרים ונכנס בדבורים מן האמונה הם דרכי הסבר להביא על ידם אל התמצית הפנימית של מה שהוא נשגב מהגיון ודבור, ויש אנשים שבאין יחש להנאמר מן האמונה. ובמעמקי לבבם הם עם התמצית הפנימית שלה, ולמרות הריסות אמונתם עשו מעשים טובים כבירים. אלה הם הרעים מבחוץ וטובים מבפנים, המכוונים לרוח דרא דעיקבא דמשיחא דאיהו ביש מלבר וטוב מלגו יח), בבחינת החמור הטמא ומ"מ בתוכיותו גנודה קדושה, שמתוך כך קדוש בבכורה, ונעלה הוא מגדר הטהרה החולית.

כח.

מה שמבינים את האמונה בצורה מקולקלת, קטנה וחשוכה, גורם לכפירה שתשא את ראשה. וזוהי המגמה ההשגחית בבנין העולם של מציאות רגש הכפירה וכל תיאוריה, כדי להעיר את כוח החיים שבאמונה בכל לב, למען תבא האמונה למרום מעלתה, עד שתכלול עמה גם הטוב הכלול בתוכנים התיאוריים של הכפרנות, ותהיה האמונה שלמה בכל מלואיה. אז ייותר כל התוכן של הקלקלה, שהכפירה עושה בעולם, לטובה, וגם האבדון הכפרני ישוב להיות טרקלין מלא עדן, וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ד' יט).

כט.

האמונה משמשת בצד הגבוה שלה להעלות את רוח האדם למדרגת אומץ כזה, שלא יוכל לבא לה מבלערה. אבל בצד הנמוך שלה משמשת היא לרכך את לב האדם, שלא יהיה קשה יותר מדאי. רכות-הלב היא מצד עצמה אחת מהטינות, שהאנושיות משתדלת בהתפתחותה להפטר ממנה, אבל תמיד היא נדרשת לה, לקיומה ולשכלולה, מידה זו השנואה כ"כ לכל החפצים בגבורה. כשהשתדלות להסיר מלב האדם את הצד החלוש שבאמונה באה בדרך הרמה, כלומר להרים את האדם למעלה העליונה שבה, שבה יש עז וגבורה, אז היא מצלחת, אבל כשהיא באה רק בדרך שלילה להסיר את הלב מן האמונה, אפילו מצד החלש, אז מזדמנות סבות אחרות רעות מאד, שהן מרככות יותר, ואז סובלת האנושיות מהן הרבה יותר מכל מה שסובלת אפילו מן האמונה הנמוכה.

ל.

בתוך חללה של האמונה גם האמונה הנמוכה יש בה תועלת, אבל להנהיג את החיים אין רשות כי-אם לאמונה הגבוהה. וכאשר הרשמיים של האמונה נחלתם היא האמונה הנמוכה התרבות מגרשת אותם מגבול הנהגת החיים, ואין לדבר תרופה כי-אם לשוב לאמונה הגבוהה. "תשובה - תשוב הא, הא עילאה"

(כ.)

כפ.

הכרח הוא כדי לשוב לבצרון של האמונה, שתשוב ותחיה בתוך כל נשמה, להיות עסוק בארחות השכל היותר גנוז, שבו עולים למעלה מכל הגדרה כא), וממלאה היא הנשמה חיים מלאים בדעת וכשרון כב), וע"י מעמיקים כאלה מתמלא העולם אורה וטל של תחיה. מעורר נרדמים ומחיה מתימ כג).

פ.

לוקחים הם גדולי העולם את היסוד הטבעי של האמונה ממקום התחתיתי שלו, ומעלים אותו. מזקקים אותו ומעדנים אותו, עד שהוא יוצא כזהב מזוקק, והוא לאור גדול מבהיק בנגהו. זריק ניצוצין לכל עיבר. וכל העולם כולו מואר מכבודו. וזאת היא העבודה התדירית של הצדיקים הגדולים איתני העולם, לרומם את האמונה משפלותה. לצרף את - סיגיה ולישבה על מכונתה, ובכל עת ועונה, ובכל שעה ורגע. מעלים הם חלקים מיוחדים של אורות האמונה, ומעמידים אותם ברום עולם. פודים אותם מבית-העבדים שלהם ומשחררים אותם מגלותם, ומחדשים את מעשה יציאת מצרים לפדות גוי ואלהיו כד).

פ.

האמונה הפנימית היא כל-כך גדולה מן השכל, עד שמי שאינו בעל שכל חפשי באמת מתדמה לו שהיא הפך מהשכל.

פ.

שורש האמונה הוא להביע בפנימיות הנשמה את גדולת א"ס.

א) ע' הלכות דעות פ"ה ה"ה, זהר קדושים פ.

א*) ע' יבמות סג.

ב) תהלים קיט קה.

ג) איוב כב. שכתנט, בבא-מציעא קו.

ד) סנהדרין לו.

ה) מדרש תהלים מזמור יא ז.

ו) כראשית-רבה פי סה.

ז) ע' ירמיה יכה.

ח) ירמיה יטז.

ט) תהלים צ יז. וע' תוספתא מנחות פ"ז. רש"י שמות לט מג.

י) קהלת ח ה.

יא) ע' שמונה פרקים להרמב"ם פרק ו "אלא אפשי וכו'".

יב) ע"פ הושע ד ו.

יג) "תבין יראת ד"י" הקדמת מסלת-ישרים. היה אומר הגר"א ללמוד ספר הכוזרי שבו תלויים עיקרי האמונה (תוספות מעשה רב לר' ישראל משקלוב בעל פאת השלחן).

יד) יקבל עליו עול מלכות שמים תחילה ואח"כ מקבל עליו עול מצות (ברכות פ"ב מ"א).

טו) דרכי משה או"ח סי' רצח, שו"ת הרמ"א סי' פא.

טז) ע' אגרות הראיה אג' קע. תבש-פאר, עין איה ב.

יז) ע' חבקוק א ד.

יח) תקוני זהר תקון ס. וע' אגרות הראיה ח"ב עמ' קפת.

יט) ישעיה נא ג.

- (כ) ע' זהר אמור פט : ז"ח רות פב ג.
(כא) ע' אורות עמ' קכד קכה קכט קלח.
(כב) ע' תהלים קיט סו.
(כג) ע, שו"ת מהרשד"ם סי' יז.
(כד) ע' שמואל-ב ז כג.

ברית

.k

שורש ברית וכריתות ברית במובן המוסרי הוא, שהעניין החיובי ואידיאלי, הנובע מתמצית המוסר היותר נעלה ונשגב, יהיה מוטבע עמוק וחזק בכל טבע הלב והנפש, עד שלא יצטרך לא זירוז ולא חזוק ולא סייג לשמירתו, כי-אם יהיה מוחש וקבוע, כמו שטבועה, למשל, בלב אדם ישר מניעת רציחה וכדומה מן השלילות הרעות שכבר הספיק כוח המוסר הכללי לקלטן יפה. בהיות האדם במצב כזה בכל עליו הוא שש ושמח בשם ד' ובוטח תמיד בחסדו. פגם הברית מחליש את כוח הטבעיות שבמוסר, על כן הוא מוליד חרדה ורפיון בעומק הנפש, והחרדה הפנימית באה מפני העלילות לסור מדרך הטוב, וצריך תמיד שמירה והתחזקות שכלית ועיונית. אמנם ע"י התגברות תשובה עליונה מאהבה חוזר גם הקלקול הזה לטובה, כי תחת שה"י עושה דברים רבים בכוח הטבע, שאינו מושכל, יעשה עכשיו ע"י הכוח המושכל א). וכשיקבל אז לטובה ובשמחה ג"כ את מעוט הרגשתו את התענוג הראוי לבא מדרך הטוב ומעבודת ד' בכלל, וגם את הפחדים והמרורות הבאים לרגלי התגברותו ללכת בדרך ישרה, - שאם לא היתה מידת הברית רפויה אצלו היה כבר עושה הכל בבטחון ושמחת לב, - בזה הוא מקנה לעצמו הרגל פנימי לעשות את הטוב בשביל עצם הטוב האמתי, דהיינו חפץ השם יתברך ב). ביחוד ראוי אז להיות קורת-רוח מצטירת בכל מצוה וכל עניין של עבודה וכל מידה טובה, שמצד הרגש העצמי שבו איננו מכיר אותה לגמרי בהדרה המלא, באופן שתמשכהו נפשו לה. ואע"פ שמצד פרטיותו איננו מרגיש התעלותו המוסרית, ע"י מעשה-טוב ולמוד זה וכדומה, אבל בצירוף החשבון הכללי, בכללות כנס"י ודאי שכל הכשר רוחני ומוסרי וכל צד של קרבת ד' מכריע לטובה. ובכלל משקל הרוחניות ודאי חסר הוא בעולם, ע"י ריבוי המון השקועים בחמריות, על כן אע"פ שלפעמים מתוך שמצד פרטיותו פנה כבר במידה הגונה לרוחניות, ואולי כבר נחלשה חמריותו עי"ז, ואיננו מרגיש כראוי את הרגש הנעים שצריכה הקדושה לפעול על לב ההולך בדרכיה, אבל בהצטרף משקל הרוחניות שלו לאוצר הכלל ימצא המקום של יבושת לח אצילות הקדושה וירטיבהו בהשפעתו, אז ישא פרו האמתי, וראוי לו לשמח בזה. "עושיך מאהבה ושמחים ביסורים עליהם הכתוב אומר ואהביו כצאת השמש בגבורתו" ג).

.כ

מי שבריתו שלם יכול להתרחב בארחות-חיים ג"כ בחמריות מרובה. מבלי שתבלבל אותו מתוך כך מחשבה מטרדת. אמנם לפי ערך פגם הברית כן יהיה קשה לו, גם בעת התחלת תשובתו, להיות עסוק בעניני חמריות, ואפילו לתכלית טוב. כי כל דבר קטן יבלבל רעיונו. על כן התיקון האמתי בזה הוא להיות עסוק בעמקי חכמה ודעת אלהים. דהיינו עמקי דברי הגדה, שמתוך כך הוא מכיר את מי שאמר והיה העולם ד). ומתוך גודל שפע הדעת, שיחול עליו תמיד, יוכל ג"כ לצאת לפעמים מעיוניו ולעסוק בענינים מעשיים וצרכים חמריים, הכל לפי ערך תקון תשובתו.

.כ

פגם הברית, ע"י השחתתו המעשית ביסוד המוסר והשכל היותר נעלה, יסוד חיי העולם, חיי העתיד, פועל הוא באדם החשכה פנימית, שאי אפשר לו עוד להכיר לאמתתו כל ערך של כל עניין נחמד וקשר אמתני אל כל עניין תכליתי מוסרי, שהם כולם ענפים מהמוסר היסודי המחוקק למטרת חיי העולם של העתיד היותר גדול. על כן כל ציורי המוסר הם כו ברפיון וצריכים סעד גדול, וגם כל דבר קל מפריע לו ממהלך שלמותו. אבל אחרי ההתגברות בתשובה מאהבת ד', עם העיון באגדה, שמתוך כך אז האדם מכיר את מי שאמר ההיה העולם, מאיר עליו כוח יסוד הטוב. אז הוא מתעלה מתחלה ע"י עצם נקודת האמונה, אע"פ שאינו מרגיש בביור ציור פנימי, ואח"כ משתלם בו ג"כ האור הפנימי, והריחוק עצמו נעשה קירוב, שמתוך שאור הצדק המורגל אינו פועל עליו כבר להחיותו מוצא הוא בעצמו עז צמאון להעלות את הציורים למעלה יותר עליונה, ונמצא שהזדונות מתהפכים לזכיות ה).

(א) ע' אורות התשובה פרק א.

(ב) ע' מוסר אביך פ' ב ד.

(ג) שופטים ה לא. שבת פח :

(ד) ספרי עקב מט.

(ה) ע' יומא פח.

גאוה

.א

הכרח הוא לאוהב השלמות האמתני לנער מלבו כל אבק הגאוה, שהיא מסלקת את כל הוד הרוח, וכשתסולק הגאוה, מפני ההכרה הפנימית שעם זוהמתה אי-אפשר לבא אל השלמות האמתני, שהיא המגמה האנושית, תסולק בסילוק טהור ותשאיר אחריה רושם של שמחה המחובר עם שפלות הרוח באמת (א).

.ב

אין בכל המידות הרעות מידה המגשמת את האדם, עד שאיננו יכול לרומם את רוחו להדר הרוחניות, כמו הגאוה (ב).

.ג

כל מי שמתקוק לאור ד' שיאיר על נשמתו ימאס בגאוה עד שתהיה סרוחה בעיניו בחוש ממש (ג).

.ד

כל זמן שהגאוה היא בלב אי-אפשר לשוב בתשובה ואי-אפשר להשכיל כל שכל טהור (ד).

.ה

המטהר עצמו מגאוה יכול לשוב בתשובה שלמה בלא שום מניעה כלל אפילו מהעונות שמעכבים את התשובה (ה).

.ו

כשאדם מכיר שהוא מתגאה הוא רפואה לתיקון הגאוה.

.ז

הגאווה פוגמת את הרצון, וכיון שהרצון פגום אין מקום לכל טוב לנוח ו).

ח.

הגאווה מסבבת עצלות ז).

ט.

הגאווה היא הטפשות היותר פראית ח).

י.

הגאווה היא בעצמה עונש נורא ט).

יא.

כשאדם משתוקק להסרת הגאווה מלכבו נעשים שונאיו אוהבים לו בלבבם י).

יב.

מי שמתאמץ לזכות להסרת הגאווה מלבבו יזכה לאהבת ארץ-ישראל יא).

יג.

האוהב את ארץ-ישראל באמת יזכה לשנא את הגאווה.

יד.

החפץ באמת לשנא את הגאווה יזכה לענוה אע"פ שנראה לו בתחלה שהוא רחוק ממנה.

16.

מי ששונא את הגאווה באמת, כל מחשבותיו שעולות על לבו הן דברי תורה.

56.

השונא את הגאווה יזכה לברר הלכה ברורה.

יז.

השונא את הגאווה זוכה להתענג כדבקות בדי' יב).

יח.

השונא את הגאווה מתקדש האויר הסובב אותו.

יט.

כל מי שסבל הרבה מגאותו יודע יותר איך לשנאתה.

כ.

אפילו כשמשפילים את האדם הרבה אין לו לנגע בגאווה.

כא.

אדם גדול אינו צריך לקנאות בקטנות כדי שלא יבא לשפלות הגאווה.

כב.

אין שום חשש גאווה בהרגשת הטהרה הפנימית בעומק הדעת וגילוי הנשמה.

כג.

טפשות היא להתבטל מן הלימוד, או מכל דבר טוב או מחידוש או אפילו מכתובת חידו"ת. מפני חשש תערובת גאוה. כ"א צריך לעסוק בכל טוב ולהשתדל שכל המחשבות יתעלו, והגאוה או שתדחה או שתתקדש ותתרומם למקורה או שתתבטל ע"י תשובה תתאה ועילאה.

כז.

אדם יכול למצא בעצמו נקודות עליונות, גדולות, חשובות וגבוהות מאד, גם נקודות אפילות, שפלות ובזויות מאד, ויהיה נבזה בעיניו מצד הצדדים השליליים שלו, וגדול ויקר בעיניו מצד הנקודות העליונות הטובות. אמנם גם מצד הנקודות הטובות לא יהיה מתגאה, אדרבא ימלא גם על-ידן ענות-רוח עד אין קץ, שהרי הם הם המעירים אותו לתבע מעצמו את פתוחן של הנקודות הללו, שהן אצלו כמו גולם.

כה.

בחינה גדולה צריך לבחון כל מעמיק במסתרי נפשו ברגש הגאוה, איזה הוא הרגש הפסול המעביר את האדם על דעתו ועל דעת קונו, ואיזה הוא הרגש העדין המרחיב דעתו של אדם ומזכירהו את היותו הרוחנית המלאה הוד ותפארת. פעמים רבות לבו של אדם מלא עז, שלפי הסקירה הראשונה תהיה דומה התמונה של תכונה זו לתמונה של גאוה, אבל אחרי הבירור ימצא שהוא רק מתמלא אומץ באור האלהי הזורח בנשמתו, והוא חוזה אז גאות ד', ואם יכריח את עצמו להפרד מגאוה זו, לא די שלא יעשה לנפשו שום טובה עוד ישחו כל כוחותיו הרוחניים. ובחמת עצבות ילך קודר שחוח, ובדעתו יחשב שהצורה של הדכאות היא קרבת אלהים, בשעה שהיא באמת הרחקה ונסיגה לאחור.

כז.

כשכבד הדבר להתנשא לאט לאט, הכרח הוא להתרומם בבת-אחת ולהשתמש במידת הגאוה של קדושה, ולהשקיף על עצמו בעין טובה מאד, ולמצא את הצד הטוב שיש גם בכל מגרעותיו, כי תיכף כשאדם נותן את דעתו לדרוש את הטוב, מיד מתהפכים כל חסרונותיו לטוב, ויכול האדם למצא בעצמו רב טוב מאד, ואז ישמח בטובו מאד, וירכה מדי יום ביומו את הפעולות הטובות בלב טהור ומלא תקות נחומים.

כז.

לפעמים מתגאה הצדיק מאד מפני גאות ד' שמרגיש בלבבו, ואז הוא קדש-קדשים, ודבריו הם חוצבים להבות אש, והוא זועם בכל רוח שפל הבא להכניס בו אז ענוה פסולה, וגאוה זו היא ממולאת בענוה, הממוזגת בגבורה ושמחה ואהבת-נצח לכל (ג).

(א) ע' תהלים קא כ ה. (ב) ע' משלי ט ג) ע' אדר"נ פ' יא, מניח ידו על חטמו. (ד) ע' והר ויקרא כג. וחכמתו מסתלקת. פסחים סו : ה) ע' דברי-הימים ב לג, ויכנע ויעתר סנהדרין קג. ו) ע' ענוה ב. ז) ע' ענוה א. ח) משלי יד גח.

(ט) יהיר בעל-מום, מגילה כט. י) משלי טז ז, ועי' זהר אמור קג : יא) ע' תהלים לז יא. יב) ע' סוטה ה. יג) ע' יבמות קה. חא"ג ד"ה על ראשי עם.

דבקות

כ.

מלמידת היא לנו החכמה האלהית את המידות, את הספירות האלהיות, כדי לדעת שבמידותיו של הקב"ה אנו צריכים להתדבק.

כ.

אם אין אנו מכירים שכל עיקר הצורך לתלמודם של השמות, של המידות, ושל הספירות. הוא כדי שנדע שאנו צריכים להתדבק במידותיו של מקום, ושאנו יכולים להתדבק בהן. ושאין אנו יכולים להתדבק בגבורה של מעלה בלא השאיפה למידותיו. אם אין אור זה פרוש לפנינו אין אנו מכירים כלל את כל התוכן של חכמת המידות, של יסוד הספירות והאצילות של הנושא היסודי של מעשה מרכבה.

ד.

כשאנו מתלמדים להכיר ולדעת, שאי-אפשר שיהיו מידות במציאות ושיהיו אידיאלים אלהיים (א) בעולם ובחיים, בנשמה וברוח ונפש. כי-אם כשיש אלהים, כשיש מקור לכל למעלה מכל, הרי האידיאלים מתעלים תמיד. מחפשים מיום ליום ומרגע לרגע מעין חדש של אורה ושל חיים טהורים.

ז.

בהאידיאלים האלהיים (א) צריכים להתדבק ולהם אנו צריכים לשאוף תמיד למלאותם בחיים, ברעיון ובפועל ובציור. בפרט ובכלל, בכל האיווי ובכל השקיקה היותר אדירה והיותר מתמידה שלנו.

ח.

אי-אפשר להנצל משמץ של עבודה-זרה כי-אם על-ידי השינון שהדבקות של ואתם הדבקים בדי' אלהיכם חיים כולכם היום היא הדבקות במידותיו של הקב"ה, כי אי-אפשר להדבק בשכינה (ב), אלא התדבק בדרכיו. מה הוא רחום וחנון אף אתה היה רחום וחנון (ג), מה הוא גומל חסדים אף אתה היה גומל חסדים.

(א) ע' עקבי הצאן דעת אלהים עבודת אלהים.

(ב) כתובות קיא :

(ג) ירושלמי פאה פ"א, וע' סוטה יד.

העלאת ניצוצות

כ.

כמו שיש ניצוצות באכילה ה"נ בכל פעולה מפעולות אדם, וה"ה בכל שמיעה וקריאה, ולפעמים יש שעניני העולם הבאים ממרחקים הם משתלבים ועולים למרומי תורה, והכל לשם שמים, בשקל הקודש.

ק.

יותר מדאי אין לדאוג אפילו מאכילה גסה, בדיעבד יתעלו כל הניצוצות לקדושה גדולה, רק לכתחילה צריכה הזהירות להיות מדויקת להיות תמיד במדרגת צדיק אוכל לשובע נפשו (א).

ל.

הניצוצות שבאכילה עולים דוקא יחד עם הניצוצות העולים מכל התנועות, הדבורים, המעשים והקנינים, ולפי ערך הטוב והיושר הנמצא בכל תנועות החיים עולים הניצוצות שבאכילה ושתיה וכל הדברים שיש בהם הנאות גדולות מורגשות. ומה שנעשה בטבע בעומק הנפש וקישורה עם המציאות כולה הוא יסוד מוסד לעמקי דעה וחכמת עולמים להיות כמעין הנובע וכנהר שאינו פוסק.

פ.

ההתעלות של הרשמים הנקלטים מבחוץ אל המרומים בשינה היא מעלתם. ועצם העליה הנשמית, שבאה

מפני ההתקפה מעסקי החושים החיצוניים. וההגבלות שהסביבה מגבלת, היא מופיעה ברב חסד על כל העולם כולו, והרבה מידות. דעות, מעשים ורצונות. מתמתקים, עד שמשך החיים מתארך. וחוט של חסד (ב) הולך ומתמשך בעולם.

ה.

כשהטלטול של דרכים מדלדל את המצב הרוחני. צריכים לתקן בדרך אומץ וגבורה, ולא בדרך פחדנות ועצבנות. כי הדלדול שבא ע"י פגישות שונות לא בא מסבה שלילית לבד כ"א מפני הרשמים החדשים שהתפרצו לבא אל הנפש בחפזון, ואלה דחו את הרשמים הישנים מדוחק המקום. וכשמחויירין את הישנים למקומם צריכים להזהר שלא לטשטש את הצורה של הרשמים החדשים. וזה אי-אפשרי כי-אם ע"י תשובה של גדולה בלא שום קטנות. והכל מתחזק ומתאמץ, והכלים מתרחבים, ונעשה מקום להרשמים החדשים עם הישנים.

ו.

האכילה לפי המידה ובקדושה מקדשת (ג) את האדם ואת העולם. ומשמחת את החיים, והעצבון (ד) מביא לאכול יותר מהמידה, והאכילה מתהפכת אז לכבדות לרגזה ויאוש. והבירורים נופלים לעומק תהום יותר חשוך מכפי מה שהיו. והנשמה מתעצבת. אמנם יכול האדם להפך סוף-סוף הכל לשמחה. וע"י הרעיון הטוב שבפנימיות לבבו מתעלים כל הכוחות שיש להם איזו שייכות מגע בכוחות חייו, והאורה מתגדלת. ומכל-מקום צריך להוסיף קדושה להבא, לאכול לשובע נפשו (ה). ובשמחה מסודרת בלא פחד ועצבון, ובזה מעלים את הבירורים בדרך ישרה שאינה מסובכת כלל.

ז.

אכילה ושתיה יתרה ודאי מביאה לידי גאווה (ה*) וה"ה כשאינה בכונה קדושה. הכל לפי מדרגתו של האדם. עד כמה שצריך שיכוון. כי הניצוצות הקדושים שבתוך האכילה והשתיה הם מטבעם מתאמצים לעלות למעלה, וכשאוכלים בכונה סוללים הדרך לפניהם איך לעלות למעלה בקדושה, והרע שבהם יורד למטה, והטוב עולה למעלה בקיום ואור עונג קדוש ומרום. וממילא מעורר ג"כ בתוך הנשמה של האוכל ג"כ עליה של הטוב וירידת הרע, אבל בחסרון כונה אין דרך סלולה לפני הניצוצות, והם מתפרצים לעלות בלא תיקון, ולקוחין עמם את הרע ג"כ בעליהם, וממילא מעוררים בנפש האוכלת ג"כ עלית המידות והתכונות הרעות, שהוא כל יסוד הגאווה. וכמה קשה היא לפ"ז האכילה לפני התפלה. שקשה לקנות התוכן הנשמתי הנדרש לבירור הטוב כ"ז שלא תיקן עצמו בבירור החיים ע"י התפלה, ע"כ כל אכילה ושתיה שלפני התפלה הרי היא בכלל גאווה. ועליו הכ"א ואותי השלכת אחרי גוך, אחר שאכל ושתה ונתגאה קבל עליו מלכות שמים (ו). זולת כשהיא מצד הרפואה אין שייך גאווה, שמצות הרפואה היא מחוברת לקדושה, שהקב"ה סועד את החולה (ז), ושבעה עמו. שהענוה היא יסוד הקדושה (ח). שהחולה, שהוא דל ועני ומדוכא מצד חליו, ועיניו נשואות לרחמי שמים. הצד הטוב שבניצוצות ההם של הרפואה תמיד עולה במסילת הקודש. היא העולה למעלה למעלה באורח ישרים סלולה (ט).

(א) משלי יג כה.

(ב) ע' חגיגה יב:

(ג) ע' תענית יא. (ד) ע' תהלים קכז ב.

(ה) משלי יג כה.

(ה*) דברים לב טו. הושע יג. משלי ל' רש"י.

- ו) ברכותי :
- ז) שבת יב :
- ח) עבודה זרה כ :
- ט) משלי טו יט.

חופש

השאיפה לחופש הדעות יש בה צד טוב וצד רע. צד קדוש וצד טמא. הצד הטוב הוא כשהשאיפה הזאת מתרוממת מהמועקה של הדמיון ושל התאוות החמריות. אז הדעה מתהלכת במהלכה החפשי ומאשרת את האדם ואת החברה. והצד הרע שבה הוא כשהציוור של חופש הדעות עושה את דרכו ע"פ הנטיות הטבעיות שבאדם, שהמזג והדמיון, הנטיה התאונית וכל מה ששפל מצד הבהמיות של האדם, רושם עליו את רשימתו. אז חופש הדעות מביא את האנושיות לידי התכערות נוראה. המאבדת את הון החיים ועוקרת את ההוד והנצח מנפש האדם בצורתו היחידית ובצורתו הצבורית, "וטוב לפני האלהים ימלט ממנה" א),

א) קהלת ז כו. ועי' מוסר אכיו עמ' כז-כח.

יראה

א.

יראת ד' היא החכמה היותר עמוקה, מיוסדת על השקפת-העולם היותר פנימית. והיא נותנת את היסוד העמקני לכל מדע וכל תורה, בין בקודש בין בחול. והחול עצמו כשהוא דורש את העמקנות היסודית, הרי הוא מוכרח לבא למסקנא זו, שכל זמן שאין יראת ד' מבססת את המדע הרי הוא כולו רק מרפרף על השטח החיצון של המושגים. שבאמת אינם בכלל חכמה. הן יראת ד' היא חכמה, שכן בלשון יונית קורין לאחת הן א).

ב.

מקור יראת ד' הוא מצטייר בעומק הנשמה, מפני ההרכבה הנפלאה של שני ההפכים אשר בהשגחה האלהית: העדר הידיעה המוחלטת במהות האלהות, וודאות הידיעה במציאות השלמה. והתמזגות נפלאה של שני ערכים אדיריים הפכיים מאיימת היא מאד. "והנורא זה יעקב שאמר מה נורא המקום הזה" ב). והוא איש תם יושב אהלים, אהל אברהם ואהל יצחק ג) המתמזג בתפארת ישראל ד). "הדר חכמה יראה" ה). שלילת הידיעה היא מוכרחת, מפני שכל ידיעה היא מטשטשת את הידוע, כשם שהיא מבררת אותו, מפני הטשטוש הנמצא במדע האדם, וה"ה בכל מדע של כל הויה מוגבלת שיש לה ראשית. ועצם החיים הרי הם היחש האלהי של ההויה, וזה אצור בידיעה הנעלמת, הנתפסת רק ברעותא דליבא ו). היותר כמוסה. ואי-אפשר לה להיות מוגלמת בידיעה מובלטת, מפני שתטשטש ע"י ההגבלה, ובזה יבוטל קשר המציאות. ע"כ אי-אפשר לשום הויה שתתפוס את ההויה האלהית, כדי שלא תתבטל מציאותה, ותכלית הידיעה ממשכת החיים וההויה, שאין בינה ובין מקור חיי החיים והויה שום מסך מבדיל, - שום דבר חוצץ, הוא דוקא מה שלא נדע ז), כלומר לא הציוור של העדר ידיעתנו, כי-אם עצמותה של שלילת

הידיעה, שבחשכה העליון עצמות הידיעה האמיתית מונחת היא בלא שום מגע יד מוגבלה, הממעטת את דיוקנה. הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ד' ח).

ד.

המושג של יראת ד' הוא מוסיף עז וגבורה בנפש האדם המבין אותה בטהרתה, היא עושה את החיים מלאים עניין ושאירות גדולות, וממלאה אותם ברוחניות נשגבה, המזככת את כשרונות הנפש באור אש קודש. אמנם לפתאים היא מתיצבת כסמל של הבהלה, הגורמת רפיון ויאוש וחסרון אונים. זאת ההשפעה היא רעה מאד, ולכשתתפשט היא גורמת התקוממות על כלל עול מלכות שמים, מהצעירים שטעמו טעם חיים איתנים, שמבקשים בצדק חיים בלא בעתה ופלצות, כי-אם מלאי אומץ ובטחון גבורה. אמנם הציור המפיל איזו אימה הוא ג"כ מכלל ישוב העולם והכשרו המוסרי, שראוי לפל אימה על הכושלים שבמעלות המוסריות, שכל חטאת לא תעצור בעדם מלבא אל תאוות לבם הזונה, ואצל רשעים כאלה החזיון של פחדים שמצטייר ע"י מושג יראת ד' הוא חזיון של אמת, מפני שבאמת ההנהגה האלהית העידה שהיא קנא ונוקם לצריו ואויביו ט). וחזיון של תועלת גדול יש בזה ג"כ, שמ"מ היראה מחלשת את הכוחות הרעות. ומשיבה ע"י זה גם את הרעים שבב"א לדרכי יושר. אבל הנגשים אל ד' בתלמוד תורה ובקשת מעלות מוסריות, שהם כמובן רחוקים מכל תועבה רעה. צריכים להשכיל ביראת ד' ציור שמרום ומחיה את כל הכוחות הנפשיות, יראת רוממות שיש עמה אהבה ועדן פנימי, והתענג על ד' ויתן לך משאלות לבך י).

ה.

בתחלתה של הופעת יראת אלהים על האדם, הכללי והפרטי, מביאה היא אותו לידי שיעמום ובטלנות, הוא אובד את רצונו ואת עצמיות המהותיות שלו, מפני שנגעה בו היראה רק בצדדיה החיצוניים, לא הפכה את הפראות והרשעה הספוגה במהותו החמרנית, ובטבע הנפש הטמאה הגנוזה בעומק שמרי החיים האנושיים, והרי ההופעה האלהית, שהיא לגמרי ההיפוך מכל הרשעה והנבלה, היא מבטלת אותה, וממילא נעשה האדם חלוש החיים, והצבוריות נעשית לקויה, אין אומץ ואין חפץ קבוע לשכלול, להכשרתם של החיים החברתיים. אבל רוח האדם האמץ. המכיר ע"פ נקודתו הפנימית, כי ההרגשה הזאת של יראת אלהים היא הכל. כל החיים וכל הטוב, לא יעזב את אוצרו, ובכל אשר יתענה, עינויים גשמיים ועינויים רוחניים, מכל אשר לא יוכל לכאורה להחזיק מעמד נגד החופש המודרני, נגד שאיפת הגדולה התרבותית של חיי הזמן, נגד היופי המקסים ונגד תפיסת החיים המרעשת, וגם לפעמים נגד המוסר והיושר הטבעיים, שלא יוכל בכל פעם להלום אותם אל הצורה של יראת אלהים ותוצאותיה בחיים כפי קליטתו ההסברית, כל אלה לא יכילו כוח להפסיק את חוט החיים ואת אומץ ההסכמה, שרק ביראת אלהים מחסה עז לאדם, ויזכך אותה, ויטהרנה, יעלנה על פסגת המדע המבורר ויעטרנה בזיו המוסר הבריא, ישבצנה כהדר חיי העולם ותרבותו, וימלאנה במתק האהבה, רוחב הדעת, והנועם אשר לעדן העליון, ויחדש בה ובגללה את העולם ואת החיים, בצורה חדשה מלאה הוד ותפארת גדולה וגבורה, ואבן מאסו הבונים היה תהיה לראש פנה.

ו.

יראת העונש מחולקת בכמות ובאיכות מיראת הרוממות וממידת האהבה. בצד הכמות יש להשלים אותה ולמלא את החסר בה ביחש אליהן. אבל בצד האיכות יש לא לבד להשלים כ"א להגדיל ולשכלל ולבנות בנינים חדשים בציורים הפנימיים. דומים הם בזה הנצנים של יראת העונש לזרעוני גינה שאינם נאכלים, שנוטעים אותם בערוגה קטנה וצרה, שבה לא יבאו לתעודתם כי-אם כאשר יגמרו בגמר ראשון. שכבר הם

ראויים לת רים, עוקרים אותם משם ושותלים אותם בגן גדול ורחב ידים. שמה יבאו למטרתם להיות למאכל טוב ליהנות בהם בני-אדם.

1.

בדברים שהשכל מחייבם יש מקום להסברת יראת-העונש. רק במצב החלי של הנפש. במצב הבריאות אין צורך ליראת העונש בשבילם, וכיון שאין הגנה זו נצרכת, הרי עיא מוקת בציוריה לפעמים. אמנם לעניין השמעיות יש בה צורך במידה ידועה. ויש להשכיל בטעמי תורה, לדרשם ולפרסמם. עד שחלקי השמעיות ישובו להיות ג"כ מכוונים אל השכל. בין מצד כללותם ובין מצד פרטיותם, כמו השכליות, ואז תהי דר בודת ד' מתפלשת והולכת על כלל כל התורה כולה, ולא נהי נצרכים כ"כ להמשכת יראת העונש, שהיא חיצונית, כי-אם אהבה ויראת-הרוממות.

5.

לא נעקור את היסוד הגס של יראת העונש מקרב הגות רוחנו. אע"פ שרק תחתיתה היותר שפלה של שדרת הרוח, וצריך הוא רק שם לקחת מקומו. אבל שמרים הללו מאמצים הם את הכוח של היין המעולה בהיותם שוכנים בתחתיתו. הננו מתדמים לשכלל היצירה, הצרות והרעות שבעולם, הפורעניות והעלבונות, עם כל מה שאנו לוחמים נגדם, עם כל מה שאנחנו כואבים על ידם, הנה הנם מלח העולם, ומחשבות יצורים הללו שמיסוד יראת העונש, בהיותם מוגדרים בגדריהם. ממוזגים ומשוערים, הנם מרימים את אור האצילות שבנשמה, מישבים את החיים, וממלאים אותנו תוכן רציני ראוי להיות ליסוד נכון בבנין החברה היותר מאושרה. על גבי נקודה גסה זו הולכים ונבנים בנינים רמים לתלפיות. הגיונות ושאיפוח רוממות מרהיבי עין בקרני הודם. והירות פנימית, שוה עם טבע היראה מכל אסון, והוהירומ הטבעית ממנו. והו היסוד הנלוה אל אימוצי החיים, והוא הגורם בקורטוב המעורב שלו, דמשתכח כי קורטא בכורא יא), לחבב את החיים כולם, לעשותם רעננים ומאושרים. העוקר את הציור התחתיתי הוה מסרס הוא את החיים, ונוטל מהם את האפשרות של שגשוגם. ומרפה את ידיה של נשמה ורישום המום מוכרח להיות ניכר בכל תנועה טבעית ושכלית. ראשית חכמה יראת ד' יב) ויראת ד' מקור מיים לסור ממוקשי מות יג). ארח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה יד). צוף דבר אמרי נועם מתוק לנפש ומרפא לעצ

7.

תכונתה של יראת-שמים היא מחלשת את האדם בתחילת הופעתה. אבל חולשה זו היא בסיס ליסוד גבורה עליונה, הגבורה החמרנית מתחלשת וגבורה אידיאלית נכנסת במקומה. והיא משיכה לאדם אח כל נקיו גם מצדו החמרי, והנמיכות של השפלות הנפשית, הבאה מצד התכונה של היראה האלהית, משרה על האדם אותה הגדולה של גאות ד' העליונה. ומיעוט היראה בטהרתה, וכל שמץ של גיאות בכיעורה מנוולת את הוד הרוח. בעשות מחיצה כינו לבין הכוח העליון של גבורה של מעלה, ומונעת ממנו אותו המילוי העליון של גודל החיים ורעננותם אשר לגיאות ד', המעטרת את הצדיקים בענות צדק.

6.

הבטלנות הנמשכת לפעמים ע"י יראת-שמים באה מחסרון הבירור לדעת מה בין טוב לרע בתכונות הנפשיות. ומתוך שההשפעה הרצויה של קבלת עול מלכות שמים היא בודאי להחליש את הרע שבנפש, מחלשת היא בחסרי בירור את כללות הכוחות, בין הכוח הרוחני דהיינו העצמיות המחשבת, ע"י מה שבאה להחליש את הצד המקולקל שבמחשבה, ובין הכוח החמרי, שהוא התעוררות החיים, חשק העבודה ומרץ הפעולה. והדעה הנכונה צריכה היא תמיד להשיב ליראי ד' את אבדתם הגדולה הזאת. לדעת שיראת

ד' בטהרתה מוכרחת היא להוסיף אומץ כוח בכלל, ולהוציא אליהפועל את כל סגולה צפונה בתוך הנפש להשכיל ולהיטיב. ושילתה אינה מכוונת כי-אם לגבי הצד הרע שבנפש, מקור המידות הרעות והמעשים המקולקלים, שבהיות הנפש טהורה ומנוקה מהם הרי היא עולה במעלות החיים בהרחבה גדולה ובתוספת ברכה רבה.

י'.

יראת-שמים בעצמה צריכה לקבל עליה עול יראת שמים.

יא'.

לפעמים מזיק הדמיון של יראת שמים יותר מכל דמיון נפסד שבעולם.

יב'.

כשמתמעטת יראת שמים מן העולם, ע"י טמטום הלבבות, בשעה שמגיע המיעוט לתכלית קטנו, אז ירגישו כל הלבבות כמה אמולות הן, כמה אין להן שום ערך מפני חוסר היסוד העקרי של החיים שהוא יראת-שמים, אז ינהו לכל לרדוף אחרי הקנין של יראת שמים, בכל לב ובכל נפש, וזה יהיה מדעה רחבה וחפשית מאד, שממילא תהיה מחוברת בהכרת אמת היותר ברורה, והוספת החן של ההרגשה היותר עדינה. המעטרת את חיי האדם.

יג'.

צריכים להבין את הפשטיות של יראת-שמים, ולהתנהג על פיה בקנין עצמי, ומזה יפתחו פתחים לענינים הנשגבים, בכל הערכים שלהם. וירגיש שהם הם מפתחות החיצוניות, שעל ידם מגיעים להפנימיות, והם מישיבים ג"כ לבו של אדם להבין עסקי העולם יחד עם עיונו בענינים נשגבים ונאצלים.

יד'.

יותר מדאי מרגלים לחבר מושג של יראה עם חלישות הנפש ואהבה יתירה לעצמיותו, עד שמביאה לחרדה מכל דבר. ואי-אפשר כלל שתהי' היראה של אמת נקבעת לגמרי בנפשו של אדם עד שיתרוקן מאותה היראה החלושה. אמנם גם היראה החלושה, כשהיא מחוברת בהזכרת שם שמים יש בה צל של יראה אמתית. ואי-אפשר להזניחה כי-אם לפי אותה מידה שקנה לו לקנין נפשי את היראה הרוממה, הבאה עם גבורת הנפש וגדולתה. שבאמת היא יראת הכבוד והרוממות, ומסתעפת ממנה יראת החטא מצד עצמו.

16.

אע"פ שאין יראה חיצונית (ז) חשובה הרבה, מ"מ מי שיש לו יראה חיצונית מרובה. אפילו מורך-לב בעלמא במידה רבה, יש לו הרבה ניצוצות של יראה פנימית, שיוכל להעלותם במדרגה חשובה ועליונה מאד כשישוב מאהכה.

56.

היראה מכל חטא צריכה להיות אצל האדם כיחוד אצל עצמו, שיתירא שהוא לא יחטא, לא בחמור ולא בקל, ומובן שבכלל זה הוא ג"כ כל מה שיש בחוגו למנע מן החטא. שזה נחשב כבר חוגו. אבל כל חטאת העולם שמחוץ לחוגו, ידע תמיד שכשם שקילוסו של הקב"ה עולה מן הצדיקים כך עולה מן הרשעים וכשם שעולה מן הגן-עדן כך עולה מן הגיהנום (ז).

5'.

כשהיראה מורגשת בנפש במידה גדולה כ"כ, עד שהיא ממעכת את הכשרונות הנפשיים, וחרדה' מתגברת עד כדי הימום שואן, שאינו נותן מנוח ומרגע גם לענינים רוחניים, שהוא יסוד תעודת האדם, צריכים

לאצור את הכוח הגדול והקדוש הזה, לאגרו בפנימיות הנפש, באופן שיוכל לצאת אל הפועל בכל עת הנדרש לפי מידתו ההגונה, ובכל עת ישתמש בו בתכונה מיוחדת, והמותר של הכוח של היראה. המתפרץ לצאת ולזעזע את החיים וכוחותיהם, יהפך אותו לכח של מרץ רוחני ומעשי, להאמץ על ידו בתורה חכמה ומעשים טובים.

י'ת.

טובה היא המידה של יראת הרוממות בהשגת הענינים האלהיים, להתירא מלהרוס בגנוי עולם ושלא להשען בהם על בינתו. אבל כשתרחיב את מידתה לענותנות יתירה, עד לבלי לעיין כלל בסתרי התורה ולא לחקור בחקרי האמונה, ולהתירא יותר מדאי מכל מחקר כללי, כמה חושך היא מביאה לעולם, וכמה אומללים אובדים מן היהדות ורועים בשדה אחר ואין משיב, הלב נעשה רפה כשעוה ואין מתאמץ להשיב דברים בדעת והשכל, שגם רחוקים יוכלו להשכילם. אמנם את כל זה גרמו הקלקולים הראשונים שכדי לתקנם היו צריכים יסורים כאלה. מפני שבדורות הראשונים היו זמנים שנתרחקנו מעל ד', כחשו בד' ויאמרו לא הוא יז היתה צריכה הרפואה לבא לעומת-זה בהשכלה ברורות רבים יראה פשוטה ויתרה. וסוף-סוף היא תביא את המרפא בכנפיה.

י'ט.

היראה הגדולה, שממלאה את הלב דאגה רבה מפני דקדוקים רבים, אע"פ שהיא מפריעה לפעמים משמחת התורה והעבודה. ויש בה כמה מכשולים שצריך לגודרם ולהשמר ממנה, מ"מ כיון שהיא באה מלב טהור וחרד על דבר ד' סוף-סוף שתרום את האדם, ובטחון ועז ילבש. וכל הדאגות העמוקות יהפכו לו לששון ולשמחה. "ואל זה אביט אל עני ונכה-רוח וחרד על דברי"י (יח). "גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננת, חיתך ישבו בה, תכין בטובתך לעני אלהים, ד' יתן אומר המבשרות צבא רב, מלכי צבאות ירודון ידודון, ונות בית תחלק שלל"י (יט). "שש אנכי על אמרתך כטוצא שלל רב"כ. שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול כא). "אלהים ד' חילי, וישם רגלי כאילות, ועל במותי ידריכני למנצח בנגינות"י (כב).

(א) שבת לא : ועי' הקדמת מסלת ישרים.

(ב) ע' בעל הטורים דברים ז כא : "ונורא כנגד יעקב דכתיב ביה מה נורא המקום הזה". ועי' דובר שלום ועץ יוסף בברכה ראשונה של י"ח.

(ג) זהר תולדות קמו. : "דאחיד לתרין סטרין לאברהם וליצחק", שערי אורה שער א' : "ויעקב איש תם יושב אהלים בין אהל אברהם ובין אהל יצחק". שם שער כ' : "ויעקב איש תם יושב אהלים ב, אהלים אהל אברהם ואהל יצחק", שם שער ה' : "יעקב שהוא המתאם בין שני אהלים שהם אברהם ויצחק". ושם שער ז' : "יושב אהלים אהל אברהם ואהל יצחק".

(ד) ע' זהר ויצא קמו.

(ה) דרך ארץ זוטא פ"ה : הדר תורה חכמה. הדר חכמה ענוה, הדר ענוה יראה.

(ו) זהר האזינו רפט.

(ז) בחינות עולם יג. עקרים מאמר ב ס"פ ל. חוקר ומקובל ח"ג פ"ה. וע' אורות ישראל פרק ה ה.

(ח) ירמיה כג כד.

(ט) נחום א ב.

(י) תהלים לז ד.

(יא) ע' חולין קה :

יב) תהלים קיא י.

יג) משלי יד כז.

יד) שם טו כד.

טו) שם טז כד.

טז) עי' אגרות הראיה כ עי' קפז והערה 20ועי' שערי אורה שער ט.

יז) עי' שמות-רבה פ ז.

יז*) עי' ירמיה ה יכ.

יח) ישעיה סו ב.

יט) תהלים סח י-יג.

כ) שם קיט קסב.

כא) שם קיט קסה.

כב) חבקוק ג יט.

כבוד

.k

כבוד-שמים המושג השגה בהירה מרומם הוא את ערך האדם וערך כל היצורים, וממלא אותם הכרה של גודל הנפש, מחובר עם ענוה טהורה. וכבוד שמים מגושם הוא נוטה לע"ז, ומשפיל את כבוד האדם וכבוד כל הבריות. ע"כ גדול הוא כבוד הבריות שדוחה את לא-תעשה שבתורה א), להורות על כבוד שמים הבהיר, המגדל בטובו את יסוד כבוד הבריות.

.ק

כמה סיגים צריכים להסיר מהמושג "כבוד שמים". עד שיהיה מובן בטהרה כזו המסלקת ממנו כל חסרון וכל השפעה מזויפת. כל מה שהעולם סובל יש לזקוף על יסוד זה של טהרת כבוד שמים מכל סיגיו ובדיליו.

.c

כבוד אלהים, תחת מושג זה מונח הגבורה והרפיון. הנטיה לתן כבוד לשם ד' היא מולדת גבורת האדם, הכרת הממשלה של הטוב היותר עליון בעולם. שהיא מתפשטת והולכת באותה מידה שדעת-אלהים בתכונתה העליונה, הגוררת אחריה את רחשי-הכבוד היותר עליונים, מתגברת בעולם. אבל בני-אדם הנפחדים ונרעשים, ומתוך פחדם אינם שמים על לב ואינם מעיזים לחקור בגודל הציור האלהי ובחקר כבודו, והציור עצמו נהפך להם לרועץ, וחובת הכבוד לאלהים מתגלמת אצלם בתור תביעה אכזרית מעצם שואף כבוד לאין חקר. שהיא משפלת בקרבם רגש עדין וטוב, ומהפכת אותם לעבדים עצובים ואכזרים שונאים זה את זה ושונאים את אלהים באמת בתוכיות לבם, אע"פ שיאמרו תמיד דברי אהבה וכבוד כשמזכירים את השם, בפיו ובשפתיו יכבדוהו ולבם רחק ממנו ב).

.פ

כל מה שהשלמות הפנימית יותר חסרה כן הטבע מחפש להשתלם לצד חוץ. רק במעמד שפלות הנפש יתעורר חשק להתהדר לפני אחרים, בין במה שיש בו בין במה שאין בו. ועל כן חייב האדם להגדיל את רושם השלמות הפנימית, ודבריו ביחושו להכרת עצמו לאחרים יהיו תמיד במשקל הראוי.

.ה

כשהאדם מתכבד בעולם, ולבו דואב בקרבו על מה שהעולם מוטעים בו, יגנוז אותו הדאבון וישתמש בו לשמח בעת אשר יזדמן שיקבל איזה עלבון. הנעלבים ואינם עולבין, שומעים חרפתם ואינם משיבין, עושים באהבה ושמחים ביסורים, עליהם הכתוב אומר "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו" ג).

1.

לפעמים צריכים לקבל כבוד, וליהנות ממנו, כדי לאמץ את הכוחות הרוחניות לעבודות רמות, כשם ששותין כוס יין להחליף כוח ולחדש צהלת הרוח, ולעולם תהיה העין צופיה על הכוח התמציתי שבכבוד, שהוא מצד הרוממות האמיתית שיש במעלות, ובזה האדם מתעלה, ובעילוי הוא קורא בשם ד' בצדק.

5.

הבריחה מן הכבוד, כל מה שהיא מתעמקת בנפש הרי היא מישבת את הדעת, ומישרת את השכל, ומוציאה מן הכוח אל הפועל את הסגולות הטובות היותר נסתרות שבמחבואי החיים, והכוחות הרוחניים הולכים ופורחים, מתענפים ומשתרגים ומכים שרשים עמוקים במעמקי הרוח, והאדם הולך ומתעלה והוא לברכה לעצמו ולעולם. ואפילו אותה התכונה של הבריחה מן הכבוד, שבאה מתוך איזה הכרח, אע"פ שאינה כ"כ טהורה ואידיאלית, מוארה באור קודש. כזו שבאה מתוך נדבת הלב הפנימית, הבאה מתוך הכרת קודש בהירה בערך האדם בנפשו ובקדושת הענוה ורוממות טהרתה, מ"מ גם היא מאשרת היא את האדם התומך בה את צעדיו. ומתוך ההכרח בא אח"כ הרצון, ורוח החיים של ענוה טהורה ושוקטה, שהיא פארן של כל המידות החמודות ד). הולך הוא ומתפשט על כל האופי של האדם המחשב את דרכיו ברוח נכון ומקבל בחפץ ושמחת לב את כל הדרכים שהבריחה מן הכבוד באה על ידם. והכבוד רודף אחריו בפנימיות נפשו, מגדלו ומרוממו ושומר את תום טהרת קדושת התוכן של ענות הצדק, ההולך ומתעמק ברוחו. ועקב ענוה יראת ד' ה).

7.

צריכים תמיד למצא את הצד המכובד שבכל ענין, אז יגלה אור העולם כולו, בכבודו העליון, ויחל להתקיים וחרפת עמו יסיר מעל כל הארץ ו).

6.

אורו של משיח כשזורח בלב. הוא מלמד לכבד אתהבריות כולם והיה ביום ההוא שורש ישי אשר עומד לנס עמים אליו גויים ידרשו והיתה מנוחתו כבוד ז). ע' עירובין סד.

א) ברכות יט :

ב) ע' ישעיה כט יג.

ג) שבת פח :

ד) ע' עבודה-זרה כ!

ה) משלי כב ד.

ו) ישעיה כה ח.

ז) ישעיה יא י.

כעס

לפעמים בא רתחא דאורייתא א) ממה שאדם המעלה, המשוטט במרחבי הדעה העליונה מוכרח להפגש בצמצומי הקצובות, המוכרחים בהגבלותיהן ממעל לתאוות גבעות עולם, והנשמה העליונה מצטערת, ומתעורר ע"י זה כעס הנפש ורתחא דאורייתא. ולפעמים זה בא מפני פגישה פתאומית עם המציאות העומדת בשפלותה בחיי המעשה, מפני ירידת החיים, והנשמה העורגת לנעם ד' ואור אלהי נכבד ומאיר ברב זהרו, מצטערת וסולדת, ומתילד צביון של כעס עצור. אמנם גבה הרוח, ארך-האף של ההשכלה הרחבה מתרומם על כל אלה, והאדם המסתכל ישכיל איך שכל הירידות עליות הן באמת, והצמצומים וההגבלות מביאות לידי אורה רחבה אלהית עליונה, אז ישוב הניח האלהי להאיר בנשמה, ויפיק נחת ורצון, ואור צדיקים ישמח ב).

א) תענית ד.

ב) משלי יג ט.

סבלנות

הסבלנות בדעות כשהיא באה מלב טהור ומנוקה מכל רשעה, אינה עלולה לקרר את להבת רגשי הקודש שבתוכן האמונה הפשוטה, מקור אושר החיים כולם, כי-אם להרחיב רלהגדיל את יסוד ההתלהבות המקודשת לשמים. הסבלנות חמושה היא באמונה רבה מאד, עד שהיא מכרת שאי-אפשר כלל שתתרוקן הנשמה מכל אור קודש, כי חיי אלהים חיים ממלאים את כל החיים, ועל כן גם במקום שמתגלים המעשים בהירוס, ובמקום שמתבלטות הדעות בכוח ש, יש בהכרח בתוך הלב ובמעמק הנשמה אור חיים של קודש טמיר, שהוא מתגלה בצדדים הטובים שאנו מוצאים בפנים רבות גם אצל השדרות החרבות שלנו, נגועי הכפירה ואכולי הספקנות. ומתוך הידיעה והאמונה הגדולה והקדושה הזאת באה הסבלנות להקיף בחוט של חסד את הכל. "אסף אסף יעקב כלך"א).

א) מיכה טו

ענוה

.k

"הנני" הוא לשון ענוה וזריזות א). כי העניו הוא זריז.

.p

הענוה משלימה את הרצון ב), ובזה היא הכלי היותר טוב לקבל כל ברכה,

.c

הענוה מחזקת את הזכרון ג).

.f

הענוה היא מחוברת עם השלמות הרוחנית, שכל מה שהאדם משיג יותר את העולם ואת החיים, את שכלולם הרוחני והחמרי, את הצרכים הרבים של הכלל ושל הפרט, אז הוא משיג את קוצר ידו, את עורו השגתו. את מעוט כוח רצונו להיטיב, והוא נשפל ברוחו, והוא תמיד הולך ומתעלה על-ידי חפצו ד) הגדול

להתקרב ביותר אל הטוב המוחלט ה).

ה.

אי-אפשר להשיג השגה ברורה כי-אם על-ידי ענוה ו). אי-אפשר להיות זוכה לענוה כי-אם על-ידי דבקות אמיתית בהקב"ה המוכשר לדבקות של אמת ראוי לו להרבות בלבישת תפילין ז), ואז יהיה באמת מלא ענוה.

ז.

כל-זמן שהענוה מביאה עצבון היא פסולה וכשהיא כשרה מוסיפה היא שמחה ח), גבורה וכבוד פנימי.

ח.

לפעמים אין צריכים להתירא מגדלות, שהיא מרוממת את האדם לפעול גדולות, והענוה כולה מבוססת על גדלות קדושה כזאת.

ט.

מהזמן שסובלים בו ממחשבות והרגשות של גסות-הרות, לוקחים כוח לנצח כל המידות הרעות שמיסוד השפלות, ולתן ברק חיים לשכל הטהור המזוקק. ומחברים אח"כ את מידת הענוה והשפלות וכל מעלותיה עם אותם היתרונות שנקחו מתמצית הטוב שבטומאת הגאווה.

י.

להתדבק הרבה בענוה, וכשיבא לו רעיון של גאווה או הרגשה גאותנית יקח את תמצית הטוב שלה לגבורה של קדושה. והפסולת ישליך בבחילה, ואז יוסיף ענוה על ענוה ויהיה תמיד בשמחה וטוב לב משתה תמיד ט) שמן הכל מקבל תמצית עדינה המתמזה מעומק המידות, דוגמת סחיטת ענבים להיות ליין ישמח לבב אנוש י).

יא.

הענוה והשפלות האמיתית מוסיפה בריאות וכח, והדמיונית מחליאה ומעציבה. על-כן יבחר לו האדם מידת הענוה והשפלות בצורתה הבהירה למען יחזק ויאמץ וקוי ד' יחליפו כוח יא).

א) רש"י בראשית כב א.

ב) ע' חבש-פאר רמזים עין איה.

ג) ע' חבש-פאר דרוש ז. וע' עירובין נד. תענית ז. סוטה כא.

ד) תנו, חפץ. - ע' ר"ח בן עקשיא רצה הקב"ה... ד' חפץ. חבש-פאר עין-איה. השכל והרצון ע"פ חפץ עליון.

ה) ע' אורות הקודש ח"ב עמ' תסו.

ו) מסכת כלה פ"ג, תדא"ז ה ח, נתיבות עולם נתיב הענוה פ"ח.

ז) ברכות ח. רמב"ם הלכות תפילין פ"ד הלכה כה.

ח) ערובין יג. תענית ז. סוטה כא. ישעיה כט יט.

ט) ע' משלי טו טו, סוף שו"ע או"ח.

י) תהלים קד טו.

יא) ישעיה מ לא.

פחדנות

כ.

הפחדנות ומורך הלב היא מידה מגונה א), והיא הסיג הנמצא במידת יראת ד', שכ"ז שהיא כלולה בה לא תוכל להתכלל באהבה ובשמחה עד שתטהר ממנה.

ב.

הפחדנות היא יראה רעה א) והיא מאבדת את הון ב) יראת-שמים האמיתית ע"י תערובתה, ע"כ צריכין להתחנך בחינוך של גבורה ואומץ לבב, ואז יהיה כלי מוכשר לקבל היראה שהיא כעצמה גבורה.

ג.

הפחדנות ג) הרפויה מוכרחת היא להסתלק מכל התחום השכלי, כדי שיתגלה אור האלהים במלוי אורו, במלא חופש של שם מלא. זאת היא תעודתה של שאיפת חופש הדעות, שהסיגים שלו היא הכפירה, הכפירה בכל קודש ובכל נשגב, בכל מה שלמעלה מההרגל והמוחש הגס והמטומטם, - כשם שהפחדנות ויראת-הזוועה המטלת אימים על השכל והמחשבה הבריאה, שהיא היא שרשה של עבודה-זרה ויסוד טומאתה, היא הסיגים של היראה הנמשכת מהאמון של המסורת הנובעת מהוקרת האבות והכרת כבודם. האמון של המסורת, כשהוא נסמך רק על הוקרת האבות והכרת כבודם, אמנם מונח הוא ברגש יותר מבשכל בנטית הלב יותר מבאורה של המחשבה. אבל השורש העליון של נטיה זו היא ההכרה של איתנות הטבע הכללי של האדם, כשם שהחכמה מכרת את האיתנות של כל חק כולל, כן היא מכרת בכל חופש והתגלות-לב את הנצח והאמת היהלומי שיש ביסוד יסודה של האמונה, שתוך-תוכה הפנימי של הנקודה הראשית שלה היא כ"כ בטוחה עליונה, אמיצה וחזקה, עד שכל המחשכים שיטפלו עליה לא יועילו כ"א להוסיף אורה, וכל הספקנות והפקפוקים שיצברו בקרבה מדור לדור אשר יקיצו לאור הבקורת לתחיה ויתבלטו בהמון בתוך בדיות שאין בהן ממש, יוסיפו להראות את הזוהר הנעלה והגבורה הבלתי-גבולית הנמצאת בעומק יסודה, עד שכ"כ חיים יש בה, כ"כ מציאות וכח-כל היא כוללת, באופן שהיא יכולה לתן חיים בגרעין מסותר שבה גם לגלי גלים של אפסיות ודממות-מות. זהו עז האלהים, המתגלה בבריאה בכל צדדיה, ביצר לב האדם ובתעופת שכלו, בכל חדרי דמיונותיו ובכל משטריו, הפרטיים והכלליים, ובכל שנויי הזמנים והתקופות, בעלייתם ובירידתם.

ד.

הפחדים הם פתיות גמורה, אין לאדם לפחד כלל כי-אם להדהר, יותר שהוא פוחד הוא נופל, וכשהוא מתפחד, מעצם הפחד בא לו המכשול. ע"כ צריך הוא להתגבר בשכל לדעת שאין לו כלל ממה להתפחד. כל ציורי הפחד הנם רק צבעים פזורים מצויר גדול שצריכים להשלימו, וכשממלאים אותו הם מצטרפים לכולו להמשיך בטחון גדול ועצום מאד. הממלא את כל הנפש עז וגבורה. והמזיקין עצמם וכל צללי בלהותיהם מתהפכים לכוחות מסעדים ועוזרים, המשמחים ומרחיבים את הדעת, ומציאות הרע והקלקול שבהם כלה ד) לגמרי, ומרץ-החיים שבהם מתהפך לכת מעודד באומץ קודש. וששון ושמחה ישיגו ד), וחדות ד' מעוזכם ה).

א) ע' שמנה פרקים פ"ד. ע' אגרות הראיה א ע' מב, ב ע' לח.

ב) ע' עירובין סד.

ג) ל' עקבי הצאן מאמר הפחד.

ד) ע' ישעיה לה י.

ה) ע' נחמיה ח י.

צדקות

הצדקות היסודית של צדיק יסוד עולם היא התביעה האלהית התדירה שברוחו, להיות קשור, בכל חפצו. שכלו. רצונו והרגשתו. לקונו, לצור כל העולמים, מקור חיי כל החיים והיות כל ההיות. כל הדברים המסתעפים, במעשים, בהשכלות, בתורניות, אינם כי-אם סעיפים שלפעמים מתגלה על-ידם האור הקדוש של הצדקות העליונה. אבל עצמותה אינה כי-אם אותו הזיו הקבוע שנשמה בעצמיות מהותה, שמתגלה בתוך נקודת- החיים היותר מרכזת, שמגמתה היא הקשר התדירי והמתגבר תמיד עם האור האלהי.

צניעות

מידת הצניעות גורמת טובות רבות בעולם, ומתוך-כך היא זוכה לדחות מפניה דברים שהיו טובים מצד עצמם, אבל כיון שמפני יצר האדם וכוחו החלש יגרמו לפרוץ במידת הצניעות, שהיא קיומו של העולם הרוחני והחמרי. מידת האהבה והידידות, בכל הסימנים והדבורים הנוחים, היי ראוי להיות שוה בין המינים, אבל מפני יקרת ערך הצניעות נדחית מידת דרך-ארץ ממקומה עד שלא לשאול בשלום אשה (א). הצנוע מכיר כי לא מפני שנאה על המין הוא מתרחק ועושה גדרים כי-אם מפני התכלית הכללית היפה. דוגמתם של דברים אנו מוצאים בדעות, התרחקות הראויה וכמעט מוטבעת שלא לתור אחר מחשכות המרחיקות את המעמד המוסרי, לפעמים נראה שדוחקים את חופש הדעת, אבל מי שמכיר התכלית יבין את יקר ערך ההגבלה, ויקבל אותה באהבה.

(א) קדושין ע.

רצון

.k

צריך שיתגדל הרצון בכלל בכוחו השלם ואח"כ מפתחים אותו בקודש, ודרך החינוך הרגיל צריך להיות בין לגדולים בין לקטנים הגדלת הרצון והגברתו וצחצוח טהרתו ותעופת האידיאליות שלו כאחת.

.פ

בכלל "בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין" (א). כלול הוא ג"כ תוכן זה שאין הרצון משתכלל בטהרתו כי-אם ע"י השפעתה של תורה. ואם אנו רואים ירא-שמים בלא תורה נדע שהרצון שלו איננו תקיף, ע"כ תיקון שלו בעולם הוא חלש. ולפי כחה של תורה מתגדל אומץ הרצון, ועם זה הוא מתעלה מקדושה, וזהו עילוי עליון הפועל בעולם.

.ד

בכל המצבים צריכים למצא את הרצון הטוב שבאדם, ואם עומם אורו מלהבים אותו בתורה ובתפילה.

.ז

כמה יכול אדם להתעלות, עד כמה יכול הוא לעשות את רצונו שליט ופועל בעולם, עד כדי לברך את מי שהוא חפץ ב, עד כדי להמשיך סדרי גורל החיים ע"פ המשכת חפצו, "והיה ברכה - הברכות מסורות לך"

ג. בבהירות צריכים להביט על יסוד הידיעה הנפלאה הזאת בתכונת האדם והעולם, ביחש האדם לשלטונו על ההויה. מתעופה עליונה זו יורדים לעולם המעשה ומוצאים את השליטה המעשית החיצונה, לרדד את הטבע והיקום תחת רגליו, שהוא רק לבוש חיצוני לאותו השלטון הפנימי שלטון היות ברכה, להיות הברכה באה לרגלו, ונמשכת לרצונו ומוצא שפתיו, ותגור אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור ד.

א) קדושין ל:

ב) ע' ר"ח כן עקשיא רצה הקב"ה... ד' חפץ.

ג) בראשית-רבה פ' לט.

ד) איוב כב כח. תענית כג.

תוכחה

יש לעיין בדרכי בני אדם כשרוצים להוכיח איזה איש להסירו מדרכו, אולי זה הדרך לפי ענינו טובה היא אע"פ שיש בה חסרונות, אבל בחסרונותיה מגינות עליו בעד חסרונות יותר עצומות. והשי"ת ידריכנו במעגלי צדק, שלפעמים פיתוי היצר הוא להשתקע בתוכחות לכ"א, ואין זה כי-אם רוע לב. והמרחם רחום יכפר.

תיקון

כ.

מי שמצייר בדעתו, שהוא מתקן את העולמות בעבודתו, ואינו יודע את ערך נפשו ואת סדר הרוחניות הנפשית בכללה. הוא מלא הזיה ודמיונות כוזבים. אבל מי שיודע, שבכל תקון מוסרי. וכל מידה טובה, כל למוד הגון וכל מעשה טוב. גם הקטן שבקטנים, ואפילו שיחה נאה, הוא מרומם את הרוחניות שבנפשו, והרוחניות הלא היא יסוד כל מציאותה, ונמצא שע"י הרמת הרוחניות שבנפשו מתרוממת כללות נפשו בהויתה, וההויה הפרטית מתיחשת ביחוש קשר אמיץ מאד אל ההויה הכללית, וממילא בהתרוממות חלק אחד של ההויה, מתעלית היא ההויה כולה. ובזה מתקנים באמת עולמות עד אין חקר בכל דבר טוב. כשהולך האדם בדרך הרעיון הזה דעתו מתרחבת ודמיונותיו הולכים ומתקרבים אל האמת.

כ.

מה שהאדם יכול לתקן טוב הוא שיחשוב בזה ואל יתירשל מתיקונו, ומה שאין בידו לתקן אל יתעסק בו תדיר, ויקיים דאגה בלב איש יסיחנה מדעתו א), ויעסוק בתיקון נפשו ובתיקונו של עולם, בבהירות שכלית רוממה, עד כמה שידו מגעת. ויתקיים בו גול אל ד' מעשיך ויכוננו מחשבותיך ב).

א) משלי יב כה, יומא עה.

ב) משלי טז ג.